

การศึกษาการสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำ
ในจังหวัดเพชรบุรี

นางสาวนิยม ออไอศูรย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาศิลปศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2539

ISBN 974-584-641-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

11649610X

A STUDY OF TRANSMISSION OF THAI SONG DUM HAND WEAVING
IN CHANGWAT PHETCHABURI

Miss Niyom O-Isulaya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Education

Department of Art Education

Graduate School

Chulalongkorn University

1996

ISBN 974-584-641-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาการสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำใน
จังหวัดเพชรบุรี

โดย

นางสาวนิยม ออไอศูรย์

ภาควิชา

ศิลปศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

รองศาสตราจารย์วิบูลย์ ลี้สุวรรณ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ งามสุวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สัญญา วงศ์อร่าม)

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์วิบูลย์ ลี้สุวรรณ)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(รองศาสตราจารย์ปิยะชาติ แสงอรุณ)

กรรมการ

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

นิยม ออไอศูรย์ : การศึกษาการสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรี
(A STUDY OF TRANSMISSION OF THAI SONG DUM HAND WEAVING IN CHANGWAT
PHETCHABURI) อ.ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี, อ.ที่ปรึกษาร่วม :
รองศาสตราจารย์ วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 184 หน้า. ISBN 974-584-641-4

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาการสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรี 2. เพื่อศึกษาทางด้านประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบัน คติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยทรงดำ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ เทคนิค กรรมวิธี คุณค่าทางศิลปะ และประโยชน์ใช้สอย ของงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำ

กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ สตรีไทยทรงดำจำนวน 50 คน ที่มีอายุระหว่าง 25-49 ปี อายุ 50-69 ปี และอายุ 70 ปีขึ้นไป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ทางด้านการสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของไทยทรงดำ มารดาเป็นผู้สอนให้แก่บุตร ที่มีอายุระหว่าง 13-18 ปี ผู้เรียนจะเรียนด้วยวิธีการฝึกหัดทำ ด้วยการสังเกตจากของจริง ที่เป็นตัวอย่างหรือซักถามจากผู้รู้ มีการแลกเปลี่ยน การทดลองทอด้วยเพื่อนบ้าน ซึ่งทำให้ได้ลวดลายแปลกใหม่ การสืบทอดการทอผ้าจึงเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดสู่คนรุ่นต่อไป 2. ทางด้านอื่น ๆ

- ด้านประวัติความเป็นมา : การทอผ้าและการใช้ผ้าเป็นการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ
- ด้านสภาพปัจจุบัน : ผู้ทอส่วนใหญ่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป และยังใช้วิธีการแบบโบราณ
- ด้านคติความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น : เชื่อว่าการทอผ้าเป็นหน้าที่ของสตรี สตรีใดทอผ้าไม่เป็น หรือไม่ทอผ้าเก็บไว้ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ จะได้รับการดูถูกจากเพื่อนบ้าน และคนส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องผีและขวัญ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการใช้ผ้าในพิธีกรรมต่าง ๆ
- ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ : ที่ใช้ในการทอผ้า ได้แก่ ฝ้ายไหม ไบสังเคราะห์ สีย้อมผ้าได้จากต้นคราม และประตู
- ด้านเทคนิคกรรมวิธี : การทำลวดลายใช้วิธีการทอ การปะผ้าและการปักผ้า
- คุณค่าทางศิลปะและประโยชน์ใช้สอย : การออกแบบและการใช้สีของผ้าทออยู่บนพื้นฐานของหลักองค์ประกอบศิลป์ ผ้าทอได้มีการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่าง ๆ

ภาควิชา ..... ศิลปศึกษา
สาขาวิชา ..... ศิลปศึกษา
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิติ .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C : MAJOR ART EDUCATION

KEY WORD : STUDY / TRANSMISSION / THAI SONG DUM / HAND WEAVING / CHANGWAT PHETCHABURI

NIYOM O-ISULAYA : A STUDY OF TRANSMISSION OF THAI SONG DUM HAND WEAVING IN CHANGWAT PHETCHABURI. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. SULAK SRIBURI, Ed.D., ASO. PROF. WIBOON LEESUWAN, 184 pp. ISBN 974-584-641-4

The purposes of this research were 1. to study the transmission of Thai Song Dum hand weaving art in changwat Phetchaburi, and 2) to study the history background state, value and belief, custom and tradition of Thai Song Dum people, including tools, material, art value, and functions of the particular weaving there hand waving art.

The sample of this research were 50 Thai Song Dum women at the age of 25-49, 50-69, and 70 up. The research instruments were the interview form, the observation from, and the field note form. The data were analyzed by using content analysis technique.

The findings were found that (1) the transmission of the Thai Song Dam Rand weaving at : the process of transmission transmitted from mother to daughters at the age of 13-18. The learners learned by practicing or observing from the hand weaving examples, or asking from the experienced persons. The new design patterns were created by exchanging among their neighbours. Therefore; hand weaving of Thai Song Dum is enculturated from ancestor transmission. (2) the other aspects

- the ; history background; The hand weaving and the use of woven clothes were transmitted from generation to generation.

- the state : Most of the weavers were at the age of 50, and they still weaned as the way of the former times have done

- the value and belief, the custom and tradition: Weaving the duty of all women, they had to be able to weave for cultural ceremony, otherwise the other people would lookdown upon them. Most Thai Song Dam people believed in ghost and morale especially the ancestor ghost which related to the use of woven clothes in culttural ceremony.

- tools and materials : they were cotton, silk, polyester which dyed from "khram" and "pradu".

- step of weaving: The design patterns were created by the process of weaving, patch cloth, and embroidering technique.

- art value and function: The weaving design and color based on the principal of art composition. The woven clothes were used both in everyday life and cultural ceremony.

ภาควิชา..... ศิลปศึกษา

สาขาวิชา..... ศิลปศึกษา

ปีการศึกษา..... 2538

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความช่วยเหลือและความกรุณาอย่างสม่ำเสมอของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทั้ง 2 ท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ วิบูลย์ ลีสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำแนะนำ ข้อชี้แนะ และให้กำลังใจตลอดจนตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สัญญา วงศ์อร่าม และรองศาสตราจารย์ ปิยะชาติ แสงอรุณ ที่กรุณาสละเวลามาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ทั้งยังได้ให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขที่เป็นประโยชน์ยิ่ง กราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาศิลปศึกษาทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจ แก่ผู้วิจัยมาตั้งแต่ต้นจนงานนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

งานวิจัยครั้งนี้ดำเนินไปได้ด้วยความช่วยเหลือของรองศาสตราจารย์ ดร.งามพิศ สัตย์สงวน และอาจารย์ Simon Johnson ที่กรุณาให้ความรู้ในการวิจัยทางมานุษยวิทยา แก่ผู้วิจัย โดยสม่ำเสมอ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณชาวไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรีทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูล ซึ่งให้การต้อนรับผู้วิจัยเป็นอย่างดี

กราบระลึกถึง ครู-อาจารย์ ที่เคยสั่งสอนให้ความรู้แก่ผู้วิจัย ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน ขอพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยส่วนหนึ่งในการทำวิทยานิพนธ์

สุดท้ายผู้วิจัย ขอแสดงความซาบซึ้ง ต่อความห่วงใย และแรงสนับสนุนจาก บิดา-มารดา พี่-น้อง ทุกท่าน โดยเฉพาะ คุณลุง พันโท.สิทธิ นวลละออง และอาจารย์ยง ดือขุนทด ที่คอยช่วยเหลือ และให้กำลังใจ แก่ผู้วิจัยเสมอมา จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา

มูลนิธิวิทยาศาสตร์แห่งชาติ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ

บทที่

1	บทนำ	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
	ขอบเขตของการวิจัย	7
	คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	8
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
2	วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง	9
	1. ศิลปหัตถกรรมผ้าทอ กับบริบททางวัฒนธรรม	10
	2. ไทดำ	
	- ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน	12
	- คติความเชื่อ ประเพณี	15
	- การแต่งกาย	26
	- การทอผ้า ผ้าทอ และกระบวนการทอผ้า	27
	3. ไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) หรือไทดำ ในประเทศไทย (จังหวัดเพชรบุรี)	30
	- การแต่งกาย	32
	- กระบวนการทอผ้า (เทคนิควัสดุสวดลาย)	33
	- การสืบทอดการทอผ้า	40
3	วิธีดำเนินการวิจัย	45
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	49

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5	
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	112
สรุปผลการวิจัย	112
อภิปรายผล	113
ข้อเสนอแนะ	113
รายการอ้างอิง	148
ภาคผนวก	157
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ	158
ภาคผนวก ข คำภาษาไทยทรงดำที่ใช้ในการวิจัย	161
- ชื่อวันใน 1 สัปดาห์ ของไทยทรงดำ	165
- ชื่อสกุล (เชิง) ของไทยทรงดำ	165
- นิทานและตำนานของลวดลายผ้าไทยทรงดำ (บางเรื่อง)	166
ภาคผนวก ค ภาพ	170
ลวดลายปักผ้า	170
ลวดลายการปะผ้า	170
ลวดลายจากการทอ	171
เครื่องแต่งกายของไทยทรงดำหญิงและชาย	172
ภาคผนวก ง - แบบสัมภาษณ์	173
ประวัติผู้เขียน	184

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญดาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงภูมิหลังของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้าตามสถานภาพ	50
2	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้า เกี่ยวกับประวัติความเป็นของกลุ่มชน จำแนกตามสถานภาพ	52
3	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำ เกี่ยวกับเทคนิค-กรรมวิธีในการจำแนกตามสถานภาพ	58
4	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำ เกี่ยวกับวัสดุ-อุปกรณ์ (ฝ้าย) จำแนกตามสถานภาพ	63
5	ค่าความถี่ และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้า เกี่ยวกับวัสดุ-อุปกรณ์ (ไหม) จำแนกตามสถานภาพ	66
6	ค่าความถี่ และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้า เกี่ยวกับวัสดุ-อุปกรณ์ (ใยสังเคราะห์) จำแนกตามสถานภาพ	69
7	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้าเกี่ยวกับวัสดุ-อุปกรณ์ (อุปกรณ์และเครื่องมือทอผ้า) จำแนกตามสถานภาพ	71
8	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้าเกี่ยวกับลวดลายจำแนกตามสถานภาพ	77
9	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้าเกี่ยวกับเรื่องสีจำแนกตามสถานภาพ	90
10	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้าเกี่ยวกับคติความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น	97
11	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้า เกี่ยวกับคุณค่าทางศิลปะ	101
12	ค่าความถี่และค่าร้อยละของสตรีไทยทรงดำที่ทอผ้าเกี่ยวกับประโยชน์ใช้สอย จำแนกตามสถานภาพ	106

สารบัญญภาพ	หน้า
ลวดลายปักผ้า.....	170
ลวดลายปะผ้า.....	170
ลวดลายผ้าทอ.....	171
ผ้าชีนลายแดงโม (จากหนังสือ ไท-กะไตเครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ สตรีไทดำ-ต้ง-หลี่).	
เครื่องแต่งกาย.....	172
ชายเสื้อโท, ส้วงก้อม หญิงผ้าชีนลายแดงโม เสื้อก้อม	
ชุดเครื่องแต่งกายด้วยเสื้อฮี	
(จากหนังสือ Thai Life :Thai Textiles Threads of a Cultural Heritage)	
เสื้อฮี	
(จากหนังสือ ผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม)	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย